

ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ

Сагуйченко В.В.

Україна, м. Дніпропетровськ, Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Роль сучасної освіти у всьому світі постійно зростає; сьогодні вона визначає соціальну конфігурацію кожної держави. Система освіти в цілому здатна, а за ствердженням теоретиків і практиків в галузі освіти, і зобов'язана впливати на розвиток суттєвих тенденцій у суспільстві, прискорювати або гальмувати їх, знаходити специфічні особливості та можливості для вирішення актуальних соціальних проблем, попереджати негативні тенденції їхнього розвитку. Важливо підкреслити, що сьогодні освіта розглядається як соціокультурний посередник та феномен культури.

В той же час необхідно врахувати і актуальну точку зору сучасного американського дослідника Елвіна Тоффлера, який у роботі «Революційне багатство» підкреслює: «Інститути, що у свій час об'єднували людей, слідкували за порядком та стабільністю у суспільстві - такі як школи, лікарні, родини, суди, органи правопорядку, профспілки, - самі знаходяться у кризовій ситуації» [7, С.14].

Слід відзначити, і це підтверджує практика; при формуванні політики у сфері освіти враховується формальна освіта (освіта в навчальному закладі з врученням документу про одержання освіти державного зразку). Але реалії сьогодення свідчать: континуум освіти все частіше доповнюється неформальним її компонентом (освіта в навчальному закладі, у громадських організаціях або індивідуальні заняття з репетитором, тренером, тьютором без обов'язкового отримання документу про освіту), інформальним компонентом (індивідуальна пізнавальна діяльність людини в її повсякденному житті за окремими життєвими траєкторіями, яка не обов'язково має спрямований освітній характер). Систему освіти вважають ключовим ланцюгом розвитку суспільства. Важливим є ствердження філософів і педагогів про сучасну стратегію держави і суспільства, що орієнтована на інноваційний розвиток економіки, інноваційну поведінку людини, відновлену суспільну свідомість і формування моральних суспільних відношень. Тому однією з основних сучасних освітніх ідей модернізації системи освіти є концепція навчання впродовж всього життя, зорієнтована на людину в контексті забезпечення її зайнятості та активної громадянської позиції як у

сфері професійної діяльності, так і особистої життєвої стратегії. Вимоги суспільного розвитку є джерелом формування соціального замовлення, що визначає інноваційну модель освіти в цілому і в професійній підготовці – зокрема. Освіта протягом всього життя відіграє важливу роль у рішенні глобальних освітніх питань, задач, завдань і проблем, враховуючи наші нові підходи до суб'єкту, об'єкту, особистості та пізнання оточуючого середовища.

Навчання протягом всього життя від народження людини до її останніх років життя є філософією, концептуальними рамками і організуючим принципом всіх форм освіти, що базуються на інклюзивних, гуманістичних і демократичних цінностях; воно має всеосяжний характер і є невід'ємною частиною суспільства, що базується на знаннях. Для такого суспільства важливими є чотири основні компоненти навчання, про які йдеться в Біленських рамках дій: навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити, навчитися жити разом [6, с.12].

Достатньо високий рівень загального розвитку дорослої освіченої людини та її психофізіологічних функцій свідчать про використання широких можливостей при навчанні, здібності сприймати великі об'єми нової загальної та професійної інформації, зберігати її у пам'яті, активно переробляти її для рішення різноманітних практичних завдань із застосуванням вже свого власного практичного досвіду.

Освіта дорослих є сьогодні важливим ресурсом узгодженого розвитку особистості педагога, керівника навчального закладу і суспільства, вирішальним фактором інтеграції країни до європейського освітнього середовища. Можна погодитися з резолюцією V Гамбургської конференції, де про освіту дорослих наголошується як про систему, за якій майбутнє, що повинна стати стержнем сталого розвитку, забезпечення стабільності у суспільстві, соціалізації людини в мінливому суспільному середовищі, гуманізації життя в епоху верховенства технократизму.

Європейські країни, постійно підкреслюючи цінність людини як головного європейського досягнення, наголошують на неперервності освіти всіх освітніх систем, що має стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності і зайнятості [4, с.326-332]. Тому освіта дорослих, що є відносно самостійним соціокультурним інститутом, в той же час взаємопов'язана з іншими інститутами суспільства і суттєво впливає з випередженням на інші сфери нашого життя, включаючи культуру, політику і ідеологію, економіку і право, науку, мораль та безпеку. Результатом цього сьогодні є трансформація змісту освіти, що обов'язково передбачає зміну його цілей: від виконання педагогами, керівниками навчальних

закладів і всіх суб'єктів навчально-виховного процесу певної соціальної функції до реалізації ними своєї людської сутті, перехід від репродуктивної до креативної цивілізації. Такий підхід вимагає і зміни цільових функцій освіти, серед яких сьогодні виділяють одну дуже важливу. А саме: перетворення освіти від засобу селекції людства за соціальними, національними, інтелектуальними ознаками в засіб об'єднання народів на загальних принципах буття.

Конституцією держави передбачається навчання як у межах, так і поза межами системи формальної освіти. Актуальним можна вважати такий підхід для діяльності педагогів і керівників навчальних закладів, адже ключовим умінням стає здатність самостійно здійснювати пошук нових знань та розвивати нові компетенції без підтримки з боку формальної освіти. Концепція навчання протягом всього життя передбачає необхідність і можливість здобування на кожному життєвому етапі тих блоків інформації, які необхідні людині для отримання своєї професійної компетентності на високому рівні.

Навчання впродовж життя ґрунтується на наступних основах: можливості працевлаштування, пристосуванні, підприємництві, рівних можливостях. В 2000 році Європейська Комісія в своєму Меморандумі визначила такі пріоритети розвитку освіти впродовж життя як інвестиції в навчання, інноваційна педагогіка, визнання цінності знань і базових умінь, інформація, профорієнтація, консультування, наближення центрів навчання до тих, хто навчається.

Державна політика України в галузі реформування вітчизняної освіти спрямована на реалізацію концепції безперервної освіти педагогічної спільноти, яка розглядається як чинник не тільки вдосконалення професійної кваліфікації педагогічних та керівних кадрів, а й виконання важливої соціальної функції. Такі ж підходи є у дослідженнях І.О. Бушман, В.В. Корженка, Ф.Г. Кумбса, І.В. Степаненко, А.В. Толстоухова, які стверджують: система освіти не може протистояти вимогам змін, коли змінюється оточуюче середовище та замислитися над європейською перспективою і долею нації. Долею нації, до якої причетні не в останню чергу і педагоги. Традиційно в європейських країнах до рушійних сил освітньої політики відносяться органи державної влади, місцеві громади, релігійні конфесії, національні меншини, громадські організації, професійні асоціації та окремі групи населення.

Можна також погодитися з Д.М. Гвішіані, який стверджує, що організаційна діяльність суспільства в цілому та всіх його складових повинна постійно змінюватися для забезпечення найбільших можливостей та максимальних ресурсів в інтересах

людини [1, с.215]. Якщо суспільство будується на справжніх демократичних началах, а не є різновидністю тоталітарного режиму, то і питання організації і управління стосуються не тільки вузького кола керівників і спеціалістів, але і всіх людей, що приймають участь в спільній організованій або самоорганізованій діяльності та зацікавлені у досягненні високої результативності своїх трудових і творчих зусиль в системі раціонально організованої роботи, яка базується на демократичних і науково обґрунтованих началах. Не раптово до своїх основних задач Інститут освіти ЮНЕСКО, створений в 1951 року для розвитку різноманітних форм освіти дорослих, що є фундаментальним аспектом права на освіту, полегшуючим участь в культурному, політичному, науковому житті, відносить підтримку мережевої взаємодії і партнерства ключових суб'єктів в освіті дорослих.

Важливо підкреслити: ключовими суб'єктами в системі післядипломної педагогічної освіти є всі учасники освітнього процесу: останнім часом і широкі кола громадськості. Досвід країн, що стають на шлях модернізації економіки, а це актуально і для нашої країни, свідчить на користь неперервної освіти як одного з важливих ресурсів суспільного розвитку. Освіта впродовж усього життя формується під впливом соціального замовлення і як відповідь на індивідуальну потребу та право особистості на навчальну діяльність. Неперервна освіта в цьому контексті – розвиток соціальних адаптивних і креативних можливостей людини внаслідок опанування нових професійних або інших навиків і знань з метою найбільш повної самореалізації та соціальної інтеграції [5, с.59].

Це дає можливість характеризувати освіту як культурно-історичну площину з передачею накопичених знань про всесвіт та досвід наступним поколінням. З іншого боку можливо розглядати освіту як соціально-економічну складову з підготовкою працівників для виконання робіт з врахуванням розподілу суспільного труда. І останнє – соціальна складова, з її формуванням і збагаченням особистісних якостей людини, її розвиток як суб'єкта соціальної діяльності і як індивідуальності. По відношенню до окремого індивіда це середовище стає безкінечним цілісним просторово-часовим континуумом, в якому освіта стає довічним процесом, який здатний забезпечити всебічність і цілісність розвитку людини як особистості і індивідуальності протягом всього його біологічного життя. Вітчизняні та зарубіжні вчені щодо практичної реалізації права людини на неперервну освіту пропонують визначити відношення суспільства до освіти в цілому і до навчальній діяльності, зокрема.

На цьому рівні фіксуються права та статус учня (і дорослого учня, в контексті дослідження – слухачів курсів підвищення кваліфікації в обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти) і обов'язки суспільства щодо реального їх забезпечення. В площині організаційно-адміністративній визначаються зміст і основні підходи до формування мережі освітніх закладів, спроможних забезпечити перетворення в практичну площину соціально-політичних принципів, вимог щодо діяльності освітніх закладів та їх результатів. І далі – на методичному або дидактичному рівні можливо працювати над конкретними методиками навчання різних категорій педагогічних працівників, організувати керівництво їхньою навчальною діяльністю. Сучасна ситуація в освіті все більше схиляється до подальшого розвитку з орієнтацією на модель випереджаючої освіти, хоча співіснують і інші моделі (прагматична, просвітницька, адаптаційна, людиноцентрична). Американський філософ і педагог Д. Дьюї підкреслював важливість формальної освіти, яка відкриває перед молодим поколінням шляхи до нового досвіду, який неможливо отримати через неформальну освіту [3, с.232]. Сьогодні важливо враховувати і формальну і неформальну освіту: адже слід відмітити, що інтерес до проблем освіти з'явився ні сьогодні і ні на пустому місці. Освіта протягом всієї історії людства була в центрі уваги філософів. Ідеї безперервної освіти, гармонійного розвитку особистості сповідували Аристотель, Демокрит, Платон, Сократ: освіченість передбачала здоров'я людини та її високі моральні якості. В епоху Просвітництва творили Вольтер, Д. Дидро, Ж.-Ж. Руссо. Співвідношення цінності знань та релігії вивчали Ф. Аквінський, А. Блажений. Вплив освіти на розвиток справедливості, громадянських прав і чеснот був предметом дослідження Ф. Бекона, Дж. Локка, Р. Декарта, Г. Лейбница, І. Песталоцці, К.Д. Ушинського, Г.С. Сковороди. Ідею практично зорієнтованої освіти відстоювали німецькі філософи Г. Гегель, В. Гумбольдт, І. Кант. Їхніми послідовниками були А. Бергсон, Х.-Г. Гадамер. Необхідно зупинитися на роботах М. Бубера, Д. Дьюї, Е. Гуссерля, М. Хайдегера, вчених, які замислювалися над суттю людини, її духовності, моральності в умовах технічної цивілізації. Зазначимо, що роботи Д. Дьюї «Мистецтво як досвід», «Демократія і освіта», «Прогресивна освіта і наука освіти», «Школа і суспільство» є філософською базою обґрунтування нових систем освіти у США, інших країн світу та соціальної ролі освіти у демократичному суспільстві. На зростаючу соціальну роль, нові задачі та ідеали освіти звертали увагу Т. Ваблен, Д. Ньюмен, Х. Ортега-і-Гасет. Ю. Хабермас, К. Ясперс.

Питання взаємозв'язку освіти та православної конфесії християнства є у роботах М.І. Бердяєва, І.А. Ільїна та О.С. Хом'якова. Значний внесок у цій площині належить також С.І. Гессену, В.В. Розанову, Л.М. Толстому. Формування освітньої політики в постіндустріальному суспільстві вивчали П. Дракер, М. Кастельс, Е. Тоффлер. Системний аналіз кризисних явищ у сфері освіти проведено Ф. Кумбсом. Значні розробки в новій галузі філософії – філософії освіти пов'язано із вітчизняними вченими: В.П. Андрущенком, В.П. Бехом, Б.В. Братанічем, В.В. Кізімою, С.Ф. Клепком, В.Г. Кременем, М.Д. Култаєвою, В.С. Лутаєм, С.І. Подмазіним, М.І. Романенком. Вплив культури, моралі, екології на сучасну освіту вивчали Ю.Д. Бойчук, Б.В. Братаніч, І.О. Бушман, К.І. Карпенко, В.О. Лозовой, О.М. Микитюк, Н.В. Радіонова. І як логічний висновок сьогодення: Ж. Делор вважає суттєвим рух до суспільства, яке можливо назвати суспільством освіти. Всі вони звертають увагу на провідну роль освіти як важливої умови переходу суспільства до сталого розвитку. Суспільства, де освіта – цінність, освіта – система, освіта – процес, освіта – результат, що складається за ієрархією: грамотність – освіченість – професійна компетентність – культура – менталітет [2, с.135].

А найвища цінність і одночасно мета освіти – формування менталітету особистості і соціуму. Н.Г. Ничкало вважає, що концепція освіти протягом усього життя людини з усіма її перевагами, а саме гнучкістю, різноаспектністю, доступністю в часі й просторі, потребує нового осмислення, врахування світових тенденцій і регіональних особливостей, а також прогностичних підходів. Поряд з адаптацією людини до змін у професійній діяльності освіта має перетворитися на неперервний процес розвитку особистості, її знань, навичок, формування готовності до осмислення й сприйняття змін та рішень [5. с.58].

Важливо відмітити: вперше освіта дорослих як наукове поняття набуває широкого поширення в Німеччині з середини двадцятого століття. До цього періоду використовувалося поняття «освіта народу». Ця проблема досліджувалася з різних аспектів: романтичних, ліберально-буржуазних, культурно-общинних. Німецькі педагоги та філософи, характеризуючи освіту дорослих, відокремлюють культурний, соціальний і політичний розвиток особистості через просвіту, освоєння знань і формування компетентності. Із сімдесятих років минулого століття з'являється нове поняття в педагогіці - безперервна освіта, що розуміється як орієнтація суспільства на створення гнучкої і великої освітньої системи, що дозволяє дорослим безперервно оновлювати і переосмислювати знання, залучаючись до культури і безпосередньо

відтворюючи.

Німецькі дослідники відокремлюють два підходи до освіти протягом усього життя: підкреслюють роль освітньої політики, направленої на соціальну організацію індивідуальної і колективної освіти з врахуванням змін у освітній сфері та роль педагогічної перспективи, яка розглядає умови і можливості освіти людини в межах неформального, інформального та позаінституційного навчання..

Тим самим поступово у світі утверджувалася точка зору, що процес освіти повинен здійснюватися упродовж усього життя людини. В 70-х роках минулого століття такі поважні та авторитетні міжнародні організації як Організація економічної співпраці та розвитку (ОЕСР), Рада Європи, ЮНЕСКО запропонували концепцію навчання впродовж життя стратегічним напрямом розвитку світової системи освіти. Ціль освітньої політики європейських країн – навчання протягом життя (важливо підкреслити: категорії та версти населення не обмежувалися жодними критеріями). Міністри освіти країн-учасниць Болонського процесу у 2003 році на конференції в Берліні включили сприяння розвитку безперервної освіти до числа основних цілей створення спільного загальноєвропейського освітнього простору, що є актуальним і для нашої держави, яка приєдналася до цього процесу в 2005 році в м. Бергені (Норвегія). Таким чином, Україна зобов'язалася внести відповідні зміни у національну систему освіти та приєднатися до спільної роботи над визначенням загальних пріоритетів у процесі створення єдиного освітнього простору, в тому числі і за теоретичним конструктом освіти протягом усього життя.

Література.

1. Гвишиани Д.М. Организация и управление : монография / Д.М. Гвишиани. — 3 изд. перераб. —М.:Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 1998. —332 с.
2. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века: (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б.С. Гершунский. Ин-т теории образования и педагогики РАО. —М.: Совершенство, 1998. —605 с.
3. Дьюи Д. Демократия и образование / Д. Дьюи [пер. с англ. Ю.И. Турчаниновой и др.] — М.:Педагогика, 2000. —383с.
4. Корчагіна Л.М. Навчання впродовж життя як пріоритетний напрямок модернізації управління освітою в Україні / Л.М. Корчагіна // Теорія та практика державного управління. —2008. — Вип.3(22) — С.326-332.

5. Ничкало Н.Г. Розвиток професійної освіти і навчання в контексті європейської інтеграції / Н.Г. Ничкало // Педагогіка і психологія : Науково-теоритичний та інформаційний журнал. —2008. —№ 1. —С. 57-69.

6. Переглянута європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому і регіональному рівні хартія, що не має статусу конвенції. Прийнята Конгресом місцевих і регіональних влад Ради Європи (10 сесія – 21 травня 2003 р. – додаток до Рекомендації 128). Режим доступу: <http://www.rv.gov.ua/sitenew/dubensk/ua/4732.htm>

7. Тоффлер Э. Шок будущего / Элвин Тоффлер : [пер. с англ.] —М.: ООО “Издательство АСТ”, 2002. —557с.